

УДК 371.134:372.811.1:055.591.6

Руднік Ю.В.,

викладач кафедри іноземних мов і методик їх навчання

Педагогічного інституту

Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті аналізуються нормативні документи, що регламентують зміст професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інноваційних технологій навчання іноземних мов. Характеризуються інноваційні підходи до проведення лекцій, практичних та семінарських занять та активні методи підготовки вищезазначених фахівців.

Ключові слова: професійна підготовка, інноваційні технології навчання іноземних мов, зміст навчання, форма навчання, метод навчання.

Постановка проблеми та її актуальність. Ключовими орієнтирами сучасної освіти є забезпечення її якості та конкурентоспроможності у контексті модернізації та наближення до європейських та світових тенденцій. Сьогодні ефективність педагогічної діяльності вчителя початкової школи (ПШ), який серед іншого, навчає молодших школярів іноземної мови (ІМ), залежить не тільки від бездоганного рівня володіння конкретною ІМ. Важливого значення набуває вміння фахівця реагувати на мінливість сучасного освітнього та суспільного простору, урахувати інтереси конкретної вікової категорії, добирати сучасні методи та форми роботи на уроках ІМ, застосовувати сучасні технології навчання. Приведення у відповідність до запитів суспільства процесу навчання ІМ у ЗНЗ прямо пропорційне змінам підходів до організації іншомовної підготовки майбутніх фахівців.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Аналіз літератури з проблеми дослідження виявив, що різним аспектами розроблення програмно-методичного забезпечення підготовки вчителів ПШ займалися такі вчені, як от: А. Алексюк — розробка теоретичних засад модульного навчання, Н. Бібік — впровадження компетентнісного підходу до

змісту вищої освіти, М. Богданович, М. Козак, Я. Король — дослідження змісту методики викладання математики в початкових класах тощо.

Підготовку вчителів ІМ для ПШ, а саме методичний аспект висвітлено науковцями О. Бігич, С. Івашнєвою, О. Котенко; інтенсифікацію процесу підготовки майбутніх фахівців досліджено Ю. Пассовим, В. Редьком; формування готовності майбутніх вчителів ПШ до навчання ІМ увійшло в коло наукових інтересів О. Скоробагатої, педагогічне моделювання професійної підготовки — О. Троценко.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на наявність наукових досліджень змісту, форм та методів підготовки вчителів ПШ, аспект формування необхідних знань, умінь та навичок застосування інноваційних технологій навчання іноземних мов (ІТН ІМ) ще досі не став об'єктом спеціального наукового пошуку.

Метою статті є аналіз нормативних документів, освітніх планів, робочих навчальних програм та виокремлення сегменту забезпечення підготовки майбутніх учителів ПШ до застосування ІТН ІМ.

Виклад основного матеріалу. Для уточнення понятійного апарату статті варто проаналізувати тлумачення ключових термінів у науковій літературі. Як відомо, програмне забезпечення — це сукупність програм і програмних документів [2, 375]; навчальні плани, програми, навчально-методична література, методичні рекомендації, програми різних видів практик [3, 58]. На підставі вище наведеного тлумачення, дамо визначення програмно-методичного забезпечення, відповідно до мети дослідження, як сукупності нормативних документів, а також організаційних форм і методів навчання, що передбачають оптимальне функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів ПШ до застосування ІТН ІМ.

Процес підготовки майбутніх учителів ПШ до застосування ІТН ІМ передбачає цілеспрямоване формування готовності до такого виду діяльності і регламентується такими нормативними документами, як от: закони України «Про освіту» (1996 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), Державний стандарт початкової загальної освіти (2011), Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ ст.», 1992 р.), Концепція розвитку педагогічної освіти (1998 р.), Національна доктрина розвитку освіти у ХХІ столітті (2002 р.), Державна програма «Вчитель» (2002 р.), Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір (2004 р.), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. (2012 р.) та ін. Відтак, закон України «Про освіту» визначає фундаментальну роль вищої освіти у контексті професійної підготовки фахівця; закон «Про вищу освіту» —

автономність закладів вищої освіти (ЗВО), що полягає у наданні самостійності та незалежності, зокрема, стосовно організації освітнього процесу тощо; Державний стандарт початкової загальної освіти — розподіл Базового навчального плану на інваріантну та варіативну складові, останню з яких пропонує для опанування ЗВО, а також вивчення ІМ з 1-го класу, що суттєво змінює вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів ПШ.

Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті серед пріоритетних напрямів розвитку освіти визначає постійне підвищення її якості, завдяки оновленню її змісту та форм організації освітнього процесу, а також запровадження інновацій та ІТН.

Доказом актуальності означених векторів розвитку є Державна програма «Вчитель», де обґрунтовується потреба оновлення змісту освіти, пошук оптимального співвідношення між професійно-педагогічною, фундаментальною та соціально-гуманітарною підготовкою вчителя, констатується необхідність ліквідації розриву між змістом педагогічної освіти і досягненням педагогічної науки та практики, здійснення наукового супроводу інноваційних технологій; наголошено на проблемі оптимізації іншомовної підготовки майбутніх учителів ПШ.

Науковець О. Котенко, аналізуючи підготовку майбутніх учителів ПШ у контексті нових вимог, що були визначені у зв'язку з введенням нового Державного стандарту початкової загальної освіти, відзначає необхідність формування їх готовності до поглибленого вивчення ІМ і методики їх навчання [6]. Конкретизуючи поставлену мету, зазначимо, що одночасно з посиленням мовної та методичної підготовки у ЗВО, вважаємо невід'ємним опанування майбутніми фахівцями ІТН ІМ, оскільки ефективність педагогічної діяльності майбутніх учителів ПШ на уроках ІМ залежатиме у тому числі від спроможності застосовувати на практиці існуючі в галузі навчання ІМ інновації.

Як відомо, підготовку вчителів ПШ регламентує Державний освітній стандарт, що складається з Державного компоненту, Галузевого компоненту та Варіативного компоненту навчального закладу. Конкретним документом, відповідно до якого організовується увесь комплекс заходів з підготовки учителів початкової школи (освітньо-кваліфікаційні рівень, напрям підготовки, спеціалізація, можливі траєкторії навчання тощо), є Галузевий стандарт вищої освіти (ГСВО), в якому відображено сукупність навчальних дисциплін різного статусу, їх навчально-методичний супровід, основні види навчальної та педагогічної діяльності суб'єктів освітнього процесу, що задовольняють усім характеристикам освітнього стандарту і спрямовані на його реалізацію в конкрет-

них умовах освітнього закладу [10, 114]. Складовими вищезазначеного нормативного документу є освітньо-кваліфікаційні характеристики (ОКХ) та освітньо-професійні програми (ОПП) підготовки фахівця.

Проаналізуємо підготовку бакалавра за напрямом «Початкова освіта» на прикладі Київського університету імені Бориса Грінченка. Відповідно до чотирирічного циклу підготовки, 6210 академічних годин виділено на нормативну частину (цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки, цикл математичної, природничо-наукової підготовки, цикл професійної та практичної підготовки) і 8640 академічних годин — на варіативну частину (цикл дисциплін самостійного вибору навчального закладу, цикл дисциплін вільного вибору студентів). Більшу частину часу з нормативної частини надано для опанування дисциплін циклу професійної та практичної підготовки, що виявляється логічним, враховуючи те, що ми формуємо професійну компетентність майбутніх учителів ПШ, тому готовність до застосування ІТН ІМ розглядаємо як її елемент.

Переконані, що формування готовності майбутніх учителів ПШ до застосування ІТН ІМ складається з певних складових, а саме: мовної, педагогічної, психологічної, технологічної та практичної. На перший аспект формування вищезазначеної готовності, а саме мовну підготовку, протягом 4 років навчання відведено 828 годин з яких контактних лише 318. Якщо порівняти цю кількість годин із загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти, констатуємо недостатній обсяг контактних годин для формування іншомовної комунікативної компетентності, оскільки для досягнення рівня С1 у вищезазначених рекомендаціях визначено 450 контактних годин [5, 12].

Щодо психологічної та педагогічної складових професійної підготовки майбутніх учителів ПШ, варто зазначити, що у циклі професійної та практичної підготовки відведено час на опанування педагогічною майстерністю (90 годин) та педагогічними технологіями в ПШ (72 години), що, на нашу думку, є базовими для подальшого формування готовності майбутніх учителів ПШ до застосування ІТН ІМ.

Що стосується технологічної складової підготовки, під якою ми розуміємо опанування власне ІТН ІМ, важливими є дисципліни: «Сучасні інформаційні технології навчання», що складає 4 кредити навчального часу (108 годин); «Методика навчання іноземної мови» (108 годин), що становить вдвічі менше годин, ніж на «Методику навчання української мови». На нашу думку, необхідно збільшити кількість годин у ЗВО для вивчення «Методики навчання іноземних мов», у зв'язку з тим, що сьогодні ІМ починають вчити у ПШ з 1-го класу.

Практична складова підготовки майбутніх учителів ПШ реалізується у проходженні студентами виробничої практики. Відтак, у навчальному плані загальна кількість годин, відведених на практику, становить 810 годин, проте з них на практику саме з ІМ відповідно до робочої програми відведено усього 108 годин, що становить три тижні. На наш погляд, ця кількість годин є недостатньою для апробації та вправління у застосуванні ІТН ІМ молодших школярів, що зумовлено необхідністю застосування й традиційних технологій навчання, кількістю та варіативністю ІТН ІМ, а також періодом адаптації та вивчення колективу учнів. Разом з тим, більшість ІТН ІМ потребують системного застосування для вивчення та аналізу їх ефективності та результативності, що є практично неможливим за умов такої тривалості практичної підготовки. Отже, у процесі аналізу різних складових готовності майбутніх вчителів ПШ, дисциплін, спрямованих на формування умінь застосування ІТН ІМ, виявлено не було. Ураховуючи вищезазначене, важливого значення набуває введення у навчальні плани спецкурсу, наприклад, «Інноваційні технології навчання ІМ у ПШ», який буде спрямований на формування готовності майбутніх учителів ПШ до застосування ІТН ІМ у ПШ.

Для обґрунтування змісту сучасної підготовки майбутніх вчителів ПШ, ми також проаналізували навчальні плани, робочі навчальні програми (РНП) та програми різних видів практик з напряду підготовки «Початкова освіта», ОКР «Бакалавр». Погоджуємось зі словами С. Стрілець, яка зазначає, що увесь стандарт як соціальний документ представлений обов'язковим набором дисциплін, якому підпорядковані вимоги до навчально-методичної забезпеченості, матеріально-технічної забезпеченості тощо. У зв'язку з цим, дисципліна є обов'язковою одиницею державних стандартів [10, 255].

Аналіз змісту освітніх програм 2011/2015 рр., відповідно до яких готують майбутніх учителів ПШ у Київському університеті імені Бориса Грінченка, виявив, що окремі теми модулів частково спрямовані на формування необхідних знань, умінь та навичок застосування ІТН ІМ, але значною мірою вони мають фрагментарний характер. Відтак, на засвоєння знань про ІТН спрямована дисципліна «Педагогічні технології в початковій школі», у програмі якої одними з ключових завдань є навчити студентів орієнтуватися у технологіях, правильно обирати педагогічні технології та застосовувати у ПШ [9, 4]. Особливого значення у РНП вищезазначеної дисципліни набуває тематична спрямованість лекційного матеріалу на опанування новими інформаційними технологіями навчання, що, на нашу думку, є найпрогресивнішими серед усіх

ІТН. До того ж у змісті РНП «Математика з методикою навчання» знаходимо практичне заняття, на якому розглядають використання інформаційних технологій на уроках математики в початкових класах; в РНП «Методика викладання освітньої галузі «Суспільствознавство» — лекцію, присвячену ІТН. Це свідчить про наявність суперечності між проголошуваними тенденціями інтеграції навчальних дисциплін, їх наскрізного вивчення та фактичної відсутності закладання основ про базові поняття педагогічної інноватики, що в деякій мірі перешкоджає нашаруванню необхідних знань у контексті застосування ІТН ІМ, сповільнює процес їх опанування.

Відтак, у процесі аналізу навчальних планів та робочих навчальних програм було виявлено достатній спектр дисциплін, спрямованих на формування мовної готовності майбутніх учителів ПШ, а саме: «Іноземна мова», «Іноземна мова з методикою навчання», «Практика усного і писемного мовлення» та «Практичний курс англійської мови». Відображення аспекту методичної підготовки до застосування ІТН ІМ представлено лише частково у змісті дисципліни «Методика навчання іноземної мови», що зумовлене кількістю годин для її опанування. Відтак у програмі, затвердженій 2015 р., серед основних завдань оволодіння методичними вміннями учителя ПШ визначено застосування традиційних та ІТН ІМ, а у змісті програми на вивчення зазначеної теми виокремлено лише одне семінарське заняття [7, 6]. На перший погляд, це свідчить практично про відсутність цілеспрямованої підготовки саме у розрізі проблематики нашого дослідження, проте так чи інакше у контексті опанування навчання всіх видів мовленнєвої діяльності, як от аудіювання, говоріння, читання, письма тощо, постає потреба розгляду окресленої тематики у контексті необхідного оволодіння вчителем початкової школи ІТН ІМ.

Розвиток технологічної складової процесу застосування ІТН ІМ належить, на нашу думку, від формування у майбутніх вчителів ПШ навичок ефективного застосування інформаційно-комунікаційних технологій, що передбачено у змісті дисциплін «Основи інформатики з елементами програмування», а також «Інформатика з методикою навчання» (за навчальним планом 2015 р.).

Дискутуючи про форми та методи організації навчання, потрібно зосередитись на уточненні понять в контексті набуття майбутніми фахівцями знань, умінь, навичок, які є необхідними для застосування ІТН ІМ. У науковій літературі знаходимо декілька термінів, що інколи застосовують у одному контексті, а саме «форма навчання», «організаційна форма навчання» та «форма організації навчання», що на відміну

від методів навчання відповідають на питання *як навчати* та обумовлюють такі критерії, як: часовий режим навчання, організаційний режим навчання, місце проведення, склад учасників, характер взаємодії та спілкування суб'єктів навчання [4, 964].

Відповідно до Тимчасового положення про організацію освітнього процесу в Київському університеті імені Бориса Грінченка серед форм організації освітнього процесу виділяють: навчальні заняття (лекція, семінарське заняття, практичне заняття; консультація); самостійну роботу; практичну підготовку та контрольні заходи [11]. Ураховуючи специфіку дисциплін циклу «Іноземні мови» основними організаційними формами освітнього процесу є практичні, та інколи семінарські заняття. Проте, у курсі теоретично-практичних дисциплін, як от: «Теоретичні основи англійської мови» та «Методика навчання іноземної мови», лекційна форма проведення занять ще є досить актуальною. У зв'язку з цим, ефективними вважаємо такі види лекцій: інтерактивна, лекція-візуалізація, лекція із мультимедійним супроводом, відеолекція, лекція-брейнстормінг та лекція-екскурсія. Вищезазначені типи лекцій за своїм типом є інноваційними, оскільки дозволяють якісно змінити підхід до їх проведення, підвищити якість сприймання та засвоєння теоретичного матеріалу. До того ж погоджуємось з думкою про те, що інноваційна лекція — це така форма організації навчання, що дозволяє реалізувати інтенсивний обмін інформацією та досвідом між суб'єктами навчання, при цьому мотивує студентів до активної розумової діяльності, розвитку їх творчості [1]. У процесі проведення практичних та семінарських занять ефективною формою підготовки вважаємо організацію парної, та особливо групової роботи. На нашу думку, співпраця під час групової роботи формує такі навички, як перерозподіл відповідальності, усвідомлення значення власної діяльності для успіху всієї групи, пошук власної траєкторії руху та необхідність вибудовування взаємодії, що безумовно є невід'ємною складовою операційно-діяльнісного компоненту готовності до застосування ІТН ІМ у майбутньому. Серед видів семінарських занять найбільш ефективними вважаємо: семінар-конференцію, семінар-розв'язання проблемних завдань, семінар-прес-конференцію та семінар-мозковий штурм, оскільки вони спрямовані на формування самоосвітніх навичок, які в майбутньому стануть основою мотиваційно-адаптаційного компоненту готовності майбутніх учителів ПШ до застосування ІТН ІМ. Крім того, ефективність проведення практичних та семінарських занять залежить від обраних методів.

Важливим аспектом формування готовності майбутніх учителів ПШ до застосування ІТН ІМ є правильна організація виробничої практики з ІМ. У цьому процесі ключовими етапами виступають настановча та звітна конференції. На першому з вищезазначених етапів відбувається чітке формулювання вимог для успішного її проходження, а на другому — аналіз діяльності практиканта. Умовою ефективності проходження практичної підготовки є проведення консультацій та інструктажів з керівником практики. Ураховуючи можливості, які надають інформаційно-комунікаційні технології, така взаємодія може здійснюватись дистанційно за допомогою аналізу відео-фрагментів, записаних практикантом, та обговорень через соціальні мережі, чати, Skype тощо. Також з метою підвищення ефективності самоаналізу власної педагогічної діяльності студенту-практиканту можуть бути надані окремі форми (у додатку робочої навчальної програми з практики) для аналізу саме аспекту застосування ІТН ІМ молодших школярів.

Крім аудиторної діяльності у контексті підготовки майбутніх учителів ПШ до застосування ІТН ІМ, перспективною є самостійна робота студентів, зокрема у поєднанні з методом перевернутого навчання (flipped learning), який сприяє динамічності та інтерактивності навчального процесу, — відбувається усвідомлення власного розуміння навчання, а час, виділений на самостійну роботу, витрачається доцільно.

Як відомо, поняття «метод навчання» — це спосіб взаємодії суб'єктів навчання та їх спільної діяльності, спрямованої на реалізацію цілей навчання та розв'язання поставлених завдань [8, 185]. У процесі пошуку ефективних методів підготовки виявили, що єдиної класифікації не існує. Тому вважаємо ефективними такі методи навчання, як інтерактивні, евристичні, дослідницькі, що спонукають студентів до активного пошуку інформації задля вирішення поставленої проблеми.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Підсумовуючи розгляд програмно-методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів ПШ до застосування ІТН ІМ, варто зазначити, що підвищення його ефективності залежить від вибору інноваційних, активних форм та методів навчання, а також введення у зміст підготовки спеціального спецкурсу. Матеріал, викладений в межах статті, не вичерпує теми дослідження, тому у подальших розвідках пропонується продовжувати здійснювати пошук дидактичних форм та методів підвищення ефективності підготовки майбутніх учителів ПШ до застосування ІТН ІМ.

Література

1. Артюшина М.В. Інноваційні технології навчання та можливості їх використання у сучасних лекціях ВНЗ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/2933/1/ст_Артюшина_ін_техн_навч.pdf
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. — К.; Ірпінь : «Перун», 2005. — 1728 с.
3. Голубенко Т.О. Програмно-методичне забезпечення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до патронажної діяльності / Т.О. Голубенко // Освітологічний дискурс. — 2015. — № 2. — С. 56–66.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. Кремень В.Г. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
5. Котенко О.В. Современные тенденции развития системы иноязычной подготовки будущих учителей начальной школы в Украине /О.В. Котенко // European Review Of Social Sciences. — Prague, Czech Republic, Vol.2, Issue 2, 2015. — с. 5–20.
6. Котенко О.В. Формування готовності майбутніх учителів до навчання іноземних мов молодших школярів: акмеологічний аспект /О.В. Котенко, Ю.І. Веклич // Проблеми освіти. Наук зб. // Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. — К., 2013. — Випуск №74. — Ч.2 — С. 144–149.
7. Методика навчання іноземної мови : роб. навч. прог. [для студ. напр. підгот. 6.010102 «Початкова освіта»] / уклад. О.В. Котенко. — Київський університет імені Бориса Грінченка, 2015. — 22 с.
8. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В.Л. Ортинський. — К. : Центр учбової літератури, 2009. — 472 с.
9. Педагогічні технології в початковій школі : роб. навч. прог. [для студ. спец. 6.010102 «Початкова освіта»] / уклад. Стаднік Н.В. — Київський університет імені Бориса Грінченка, 2014. — 27 с
10. Стрілець С.І. Інновації у вищій педагогічній освіті: теорія і практика : навч. посіб. для студентів ВНЗ / І.С. Стрілець. — Чернігів : ФОП Лозовий В.М., 2013. — 508 с.
11. Тимчасове положення про організацію освітнього процесу в Київському університеті імені Бориса Грінченка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/nmc.kmn/org_osvit_proc_60.pdf.

В статье анализируются нормативные документы, которые обеспечивают содержание профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы по применению инновационных технологий обучения иностранных языков. Характеризуются инновационные подходы к проведению лекций, практических, семинарских занятий и активные методы подготовки вышеупомянутых специалистов.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, инновационные технологии обучения иностранных языков, содержание обучения, форма обучения, метод обучения.

The article analyses regulations that provide the content of future primary school teachers' professional training according to implementation of innovative technologies in foreign language learning. It characterizes innovative approaches to conducting lectures, practicals, seminars and active methods of above-mentioned specialists' training.

Key words: professional training, innovative technologies in foreign language learning, content of training, form of training, teaching method.